

**Anna Gulczyńska, Barbara
Jankowiak**

**Tożsamość płciowa w rozwoju
psychoseksualnym człowieka**

Przegląd Naukowo-Metodyczny. Edukacja dla Bezpieczeństwa nr 2, 30-39

2009

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

Anna GULCZYŃSKA
Barbara JANKOWIAK

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

TOŻSAMOŚĆ PŁCIOWA W ROZWOJU PSYCHOSEKSUALNYM CZŁOWIEKA

Człowiek rozwija się przez całe swoje życie. Oznacza to, że posiada on faktyczną, choć nie zawsze wykorzystaną, zdolność ciągłego wpływania na własne życie i modyfikowania wielu aspektów swojego funkcjonowania. Dynamika zmian rozwojowych wskazuje jednak na doniosłe znaczenie „tych pierwszych” – relacji, kontaktów, procesów, doświadczeń czy wreszcie warunków, w których rozwija się człowiek.

W toku rozwoju i życia człowieka kształtuje się jego tożsamość. Posiada ona wiele aspektów i manifestacji, stąd do jej adekwatnego opisu używa się oznaczników: osobista, etniczna, zawodowa oraz społeczna.¹ Jedną z najbardziej trwałych form wchodzących w zbiór tożsamości społecznej jest tożsamość płciowa. Wynika to z faktu, że płeć stanowi najłatwiejszą i najczęściej wykorzystywaną podstawę grupowania ludzi. Trudno jednak pominąć aspekt tożsamości osobistej w procesie formowania się tożsamości płciowej, którego szczególnym wyrazem jest podejmowana rola płciowa i aktywność seksualna – specyficzna i charakterystyczna dla danej osoby, w więc odróżniająca ją od innych członków społeczności.

Przedmiotem zainteresowania niniejszej pracy jest miejsce tożsamości płciowej w rozwoju psychoseksualnym człowieka. Tożsamość płciowa jest rozumiana jako „wiedza jednostki o przynależności do określonej grupy płciowej, której towarzyszą oceny, wyrażające się zwykle akceptacją tej przynależności”.² Akceptacja ta lub jej brak uwidacznia się w ciągu całego życia człowieka i niejako determinuje podejmowaną przez niego aktywność, również seksualną. Płeć jest jedną z „najbardziej „wystających” tożsamości, które w najwyższym stopniu wpływają na określenie tożsamości pozostałych”.³ Dlatego też można zakładać, że tożsamość płciowa w znaczący sposób wpływa na formowanie się „ja” człowieka i podejmowaną przez niego aktywność, nadając im męskie vs kobiece atrybuty. Oznacza to, że tożsamość płciowa wywiera decydujący wpływ na całe życie człowieka od narodzin do starości. Dowodem tego jest min. funkcjonowanie psychoseksualne człowieka w pełnym cyklu rozwojowym – w różnych wzorach i odmiennych formach realizacji.

Sposoby rozumienia tożsamości płciowej

W literaturze przedmiotu tożsamość płciowa rozumiana jest na wiele odmiennych sposobów. Z jednej strony jawi się ona jako hasło bardzo wąskie – prawie fizjologiczne, z drugiej natomiast jako pojęcie niezwykle szerokie – determinujące wszelkie aspekty ludzkiego funkcjonowania – począwszy od preferencji partnerskich, a na organizacji pojęć docierających do jednostki – skończywszy. Dlatego też zasadnym wydaje się dokonanie krótkiego przeglądu koncepcji i teorii, w których pojawia się zdefiniowana tożsamość seksualna.

¹ J. Miluska: *Tożsamość kobiet i mężczyzn w cyklu życia*. Poznań 1996; M. Strykowska: *Psychologiczne mechanizmy zawodowego funkcjonowania kobiet*. Poznań 1992

² J. Miluska, op. cit., s. 14

³ Ibidem, s. 17

Tożsamość płciowa – świadomość bycia kobietą lub mężczyzną

Teoria pięciu warstw życia erotycznego Seligmana, Walkera i Rosenhana (2003) ukazuje konstrukcję prawidłowo rozwijającej się i manifestującej w określony sposób seksualności człowieka.⁴ Każdy z kolejnych poziomów opiera się na poziomie niższym (Rys. 1.). Kanwą stanowi tożsamość płciowa, a więc świadomość bycia kobietą lub mężczyzną. Jest ona do tego stopnia głęboka i niezmienna, że leczenie osób cierpiących na zespół dezaprobaty płci obejmuje zmianę III rzędowych cech płciowych, nie zaś tożsamości płciowej. Należy zaznaczyć również, że nie wszystkie osoby „odmiennie przeżywające swoją tożsamość płciową” (Carroll, 2005) zgłaszają potrzebę zmiany swoje ciała, ponieważ dobrze czują się z ową nietypową tożsamością płciową.

Kolejna warstwa to orientacja seksualna, czyli ukierunkowanie popędu seksualnego. Wyróżnia się orientację heteroseksualną – oznaczającą zgodność tożsamości płciowej z budową narządów płciowych, w której kierunek popędu seksualnego zwrócony jest do osób płci przeciwnej. Orientację homoseksualną, kiedy istnieje zgodność tożsamości płciowej z budową narządów płciowych, ale kierunek popędu seksualnego zwrócony jest do osób tej samej płci oraz orientację biseksualną – kierunek popędu w stronę osób obojga płci, przy zgodności tożsamości płciowej z budową narządów płciowych. W transseksualizmie mamy do czynienia z rozbieżnością tożsamości płciowej z budową morfologiczno-biologiczną. Kierunek popędu zwrócony do osób zgodnych z płcią biologiczną świadczy o heteroseksualizmie, a do osób o płci przeciwnej do biologicznej – o homoseksualizmie.

Poziom trzeci to preferencje seksualne. Ukierunkowują one zachowania seksualne i przebieg cyklu reakcji seksualnych. „Preferencje seksualne są wyrazem powszechnie faworyzowanych cech oraz elementem indywidualnego rozwoju psychoseksualnego”.⁵

Następną warstwę stanowi rola płciowa, będąca publiczną manifestacją tożsamości płciowej. Jest to szeroko rozumiana aktywność – począwszy od nabywania w procesie socjalizacji zachowań typowych dla chłopców i dziewczynek, poprzez realizację zadań społeczno-kulturowych charakterystycznych dla danej płci, do podejmowania określonych zachowań seksualnych, których ich celem jest zaspokojenie potrzeby seksualnej.⁶

Jako ostatnie zamieszczone zostało funkcjonowanie seksualne, a więc realizacja aktywności seksualnej – z odpowiednią osobą w odpowiedniej sytuacji.⁷

Koncepcja pięciu warstw życia erotycznego ukazuje rangę tożsamości płciowej w strukturze życia erotycznego człowieka. Akceptacja lub negacja poczucia przynależności człowieka do grupy kobiet lub mężczyzn wpływa na znajdujące się wyżej w piramidzie (Rys.1) sfery. Od tożsamości płciowej zależy zatem jak określona zostanie orientacja danej jednostki – przez nią samą i społeczeństwo (np. kobieta czująca się mężczyzną i podejmująca aktywność seksualną z kobietą postrzeżać będzie siebie jako osobę heteroseksualną, a przez większą część społeczeństwa zostanie oceniona jako jednostka homoseksualna). W dalszej kolejności ukształtowane zostaną również preferencje seksualne oraz rola płciowa – ze-

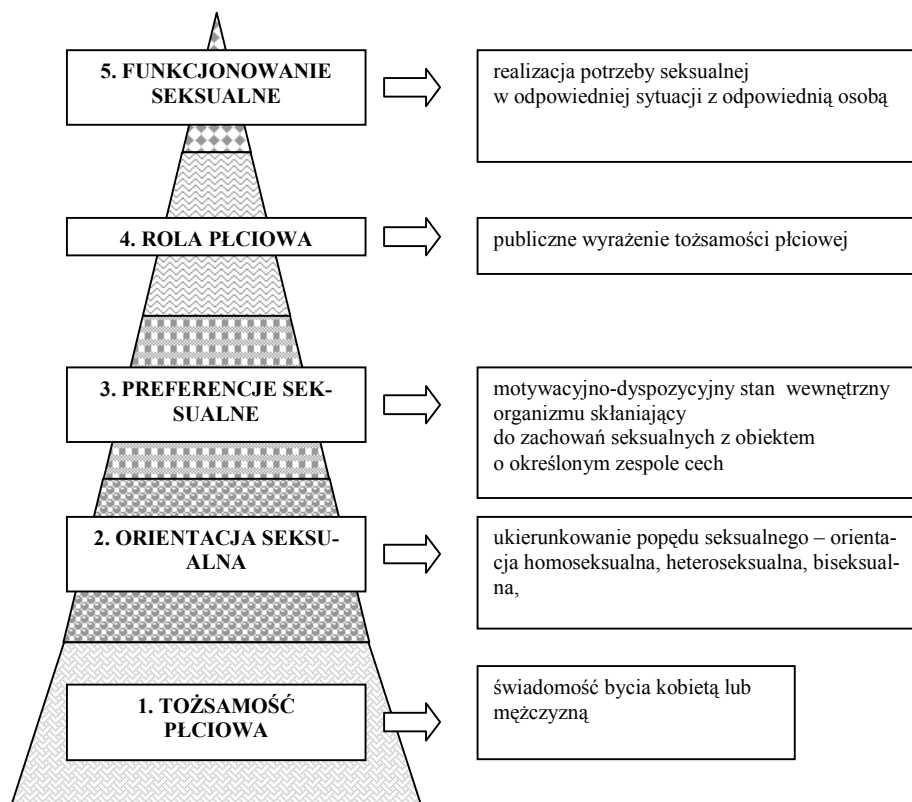
⁴ M.E.P. Seligman, E.F. Walker, D.L. Rosenhan: *Psychopatologia*. Poznań 2003

⁵ D. Skowroński: *Preferencje seksualne Polaków*. Poznań 2003, s. 18

⁶ L. Gapik: *Psychospołeczne aspekty zachowania seksualnego*. W: K. Imieliński (red.): *Seksuologia społeczna*. Warszawa 1984

⁷ M.E.P. Seligman, E.F. Walker, D.L. Rosenhan, op. cit.

wewnętrzna, publiczna manifestacją tożsamości płciowej. Sposoby realizowania roli płciowej wyznaczane są przez determinanty kulturowe⁸ (por. Miluska, Boski (red.) 1999) oraz proces socjalizacji. Wielu autorów (Seligman, Walker, Rosenhan, 2003; Brannon, 2002; Imieliński, 87) podkreślają duży wpływ rodziców na proces nabywania i manifestowania tożsamości płciowej.⁹

Rysunek nr1. Konstrukcja prawidłowo działającej seksualności człowieka – pięć warstw życia erotycznego.¹⁰

Tożsamość rodzajowa

Pojęcie tożsamości rodzajowej stanowi odpowiedź na niejasności semantyczne powstałe podczas badań nad kształtowaniem się ról związanych z określoną płcią.

⁸ por. J. Miluska: *Przyczyny różnic płciowych: Dylematy i rozstrzygnięcia*. W: J. Miluska, P. Boski (red.): *Męskość – Kobiecość w perspektywie indywidualnej i kulturowej*. Warszawa 1999

⁹ M.E.P. Seligman, E.F. Walker, D.L. Rosenhan, op. cit.;

¹⁰ Ibidem

Słowa płeć (ang. sex), używa się zazwyczaj dla określenia różnic biologiczno - genitalnych, natomiast pojęcie rodzaj (ang. gender) wykorzystuje się dla oznaczenia psychologiczno-kulturowych aspektów męskości i kobiecości.¹¹ Pojęcie sexual identity (tożsamość płciowa, seksualna) określa, w jaki sposób ludzie postrzegają siebie w kategorii wyboru obiektu seksualnego natomiast gender identity (tożsamość rodzajowa) mówi o sposobie percepcji zadań wynikłych z ról płciowych w kontekście uwarunkowań społeczno-kulturowych.

Popularna w ostatnich czasach koncepcja Sandry Bem (2000) zwraca uwagę na dwa podstawowe twierdzenia dotyczące kształtowania tożsamości rodzajowej jednostki:

„(1) rozwijające się dziecko uwewnętrznia postrzeganie rodzaju zakorzenione w kulturze i praktyce społecznej oraz (2) uwewnętrzniony pryzmat rodzaju wytwarza u dziecka, a następnie u dorosłego, skłonność do kształtowania tożsamości zgodnej z przyjętym wzorcem”.¹²

Teoria ta rozpatruje różnice tożsamości płciowej w kontekście schematu płci. Funkcją schematu jest redukcja napływających do jednostki informacji, a także organizowanie docierających wiadomości i przetwarzanie ich. Działanie schematu płci polega na kształtowaniu tożsamości płciowej zgodnie ze społeczno – kulturowymi uwarunkowaniami. Osoby schematyczne, jednostki typowe, określone płciowo, w większym stopniu organizują docierające do nich informacje na podstawie schematu płci.¹³ Charakteryzuje ich szybka możliwość klasyfikacji przedmiotów, funkcji i zachowań właśnie z tej perspektywy. Udowodniono (za: op. cit.), że osoby te bardziej różnicują pomiędzy atrakcyjnymi i nieatrakcyjnymi partnerami, a na ich zachowanie wpływają definicje społecznej atrakcyjności. Osoby nietypowe: androgyniczne i niezróżnicowane płciowo nie wykazują takich zależności.

Powstały w ten sposób model męskości i kobiecości przewiduje istnienie dwóch ortogonalnych czynników, co oznacza, że osoba może być opisywana jednocześnie na dwóch dymensjach. Męskość i kobiecość to zmienna ciągła. Ułożenie wyników pozwala wyróżnić, zatem cztery warianty:

- 1) osoby określone płciowo: cechy psychiczne odpowiadają płci biologicznej (kobiety kobiety i mężczyźni),
- 2) osoby androgyniczne o cechach zarówno kobiecych jak i męskich,
- 3) osoby nieokreślone płciowo – jednostki o nieukształtowanych cechach kobiecych i męskich,
- 4) osoby o skrzyżowanym występowaniu cech psychicznych i płci biologicznej kobiety mężczyźni i męskie kobiety.¹⁴

Opisane kategorie osób różni stopień znaczenia nadawanego schematom płci, jak i podatności na uleganie społeczno – kulturowemu wzorcowi męskości i kobiecości. Osoby izomorficzne, typowe płciowo, wykazują duży konformizm wobec społecznych nacisków, szybko przyswajają charakterystyczne dla danej płci atrybuty i wzorce funkcjonowania zgodne z płcią biologiczną.

Osoby posiadające schemat płci szybciej reagowały na przymiotniki opisujące ich sposób funkcjonowania, a wolniej i mniej pewnie na określenia nie ze swojej

¹¹ J. Miluska, 1996, op. cit.; A. Brich, T. Malim: *Psychologia rozwojowa w zarysie. Od niemowlęstwa do dorosłości*. Warszawa 1998

¹² S. Bem: *Męskość i kobiecość. O różnicach wynikających z płci*. Gdańsk 2000, s. 134

¹³ J. Miluska, 1996, op. cit.

¹⁴ za: S. Bem, op. cit.; J. Miluska, 1996, op. cit.,

kategorii. Wymieniały też znacznie więcej wskaźników behawioralnych przypisanych cech. W przypadku osób nietypowych powyższych prawidłowości nie zaobserwowano. Okazuje się jednak, że osoby określone płciowo charakteryzuje mniejsza efektywność funkcjonowania w określonych sytuacjach społecznych, ponieważ sztywna interioryzacja zasad społeczno – kulturowych ogranicza możliwość ich ekspresji. Spełnia się to szczególnie u kobiet, które podlegają ustalonym przez mężczyzn prawom, a pełnione przez nie role wpływają na wykształcanie głównie tożsamości grupowej.

Stereotypy ról płciowych ograniczają również obszary kreowania tożsamości.¹⁵ Kobiety typowe posiadające kobiece *ja* funkcjonują głównie w prywatnych obszarach wyznaczonych przez kulturę i tradycję. Wraz z rozwojem tożsamości płciowej uaktywniają stereotypowe zachowania, co wzmacnia różnice płciowe we wszystkich sferach funkcjonowania kobiety.

Schematyczne ujęcie płci zostało zakwestionowane przez wprowadzenie pojęcia androgynii. Nie wartościuje ona tego, co kobiece i męskie, twierdzi, że męskość i kobiecość to pojęcia dopełniające się. Płynie z tego wiele korzyści dla kobiet. Są to możliwości wyboru zachowania niezgodnego ze stereotypową rolą bez ponoszenia psychologicznych i społecznych konsekwencji podjętej decyzji.

Osoby androgyniczne tworzą swoją tożsamość poprzez twórczą integrację tradycyjnych modeli męskości i kobiecości, jednostki skrzyżowane odrzucają model własnej płci na rzecz płci przeciwnej i cechują się antykonformizmem, jednostki nieodróżniane nie interioryzują żadnego ze schematów płci, posiadają niski stopień konformizmu i dystansują się od wzorów społecznych.¹⁶

Płeć psychologiczna kształtując się w wyniku reguł obowiązujących w danym społeczeństwie, podlegać może wtórnemu wykształceniu z uwagi na stawiane przed jednostką wymagania. Kobiety, które pełnią funkcje menedżerskie, przejawiają cechy i zachowania męskie.¹⁷ Zyskują nową tożsamość powstałą w odpowiedzi na zewnętrzne zapotrzebowania.

Wydaje się, zatem, że androgynia psychiczna posiada tylko dobre strony. Okazuje się jednak, że przyjmowanie ról płci przeciwnej i częściowe rezygnowanie z biologicznie uwarunkowanej tożsamości, powodować może zmniejszenie atrakcyjności seksualnej kobiet i mężczyzn oraz zmiany w aktywności seksualnej.¹⁸

Aktywność seksualna w rozwoju psychoseksualnym człowieka jako wskaźnik kształtowania się tożsamości płciowej

Seksualność człowieka kształtowana jest zarówno przez czynniki biologiczne jak i psychospołeczne. Dotyczy ona wszystkich ludzi, przez całe ich życie.¹⁹ Aby prześledzić rozwój tożsamości płciowej należy przyrzeć się etapom rozwoju psychoseksualnego pod kątem podejmowanej aktywności seksualnej. Aktywność ta jest formą manifestacji wynikającej z przynależności chłopców i dziewczynek do

¹⁵ J. Miluska: *Przekształcanie ról płciowych a szanse kobiet*. W: J. Miluska, E. Pakszys (red.): *Humanistyka i płeć (I). Studia kobiece z psychologii, filozofii i historii*. Poznań 1995, s. 19-38

¹⁶ za: J. Miluska, 1996, op. cit.

¹⁷ M. Strykowska: *Psychologiczne koncepcje męskości i kobiecości*. W: *Człowiek i społeczeństwo*, T. 10. Poznań 1993

¹⁸ J. Miluska, 1995, op. cit.

¹⁹ M. Beisert: *W poszukiwaniu modelu seksualności*. W: M. Beisert (red.): *Seksualność w cyklu życia człowieka*. Poznań 2004; L. Gapik: *Seksuologia – zagadnienia wybrane*. W: G. Bręborowicz (red.): *Ginekologia*. Warszawa 2005

określonej grupy płciowej. Aby w sposób jasny opisać aktywność seksualną człowieka na przestrzeni życia dokonano podziału rozwoju seksualnego na cztery etapy: dzieciństwo, dorastanie, dorosłość i starość.

Aktywność seksualna w okresie dzieciństwa jako wskaźnik kształtowania się tożsamości płciowej

Dzieciństwo to okres od urodzenia do dwunastu lat. W owym czasie w życiu dziecka następuje bardzo wiele zmian natury biologicznej jak i psychologicznej czy społecznej. Bee (2004) opisując rozwój społeczny i rozwój osobowości dziecka w wieku od dwóch do sześciu lat przedstawia fazy rozwoju pojęcia płci analogicznie do pojęcia stałości przedmiotu.²⁰ Według niej w rozwoju dziecka najpierw pojawia się tożsamość płciowa, która jest zdolnością określania własnego rodzaju i rozróżniania pośród innych ludzi kobiet i mężczyzn, chłopców i dziewcząt. Drugi krok to stabilność płci, czyli świadomość, że przez całe życie pozostajemy osobnikami tego samego rodzaju. Ostatnim krokiem jest stałość płci, czyli uznanie, że ktoś zachowuje swoją płęć, mimo, że włoży inną odzież lub będzie mieć nietypową dla swojej płci długość włosów. Pojęcie stałości płci rozwija się, stopniowo – już dzieci w wieku 9 i 12 miesięcy traktują twarze męskie i kobiece jakby należały do dwóch różnych kategorii, aspekt stabilności płci większość dzieci zaczyna rozumieć w czwartym roku życia, lecz aż do wieku 5 i 6 lat pojęcie płci nie jest u nich w pełni rozwinięte. Właśnie z procesem kształtowania się pojęcia płci wiąże Beisert (2004) seksualne zachowania orientacyjne dzieci.²¹ Orientacyjne zachowania seksualne dziecka ukierunkowane są na rozwiązanie dwóch podstawowych problemów - odkrycia istoty różnic w budowie anatomicznej między kobietą a mężczyzną oraz odkrycia celu owych różnic. Adresatami ciekawości ciała drugiego człowieka są głównie inne dzieci. Dzieci w tym wieku chętnie oglądają ciało dziecka płci odmiennej, rozbierają rówieśników, dotykają ich narządy płciowe, porównywania ich budowę z własną. W ten sposób dzieci rozbudowują koncepcję różnic między płciami, tworzącą się na etapie utożsamiania płci. Najtrudniejsze jest zrozumienie przez dziecko zmian związanych z wiekiem osób dorosłych. Odróżnienie stałości jednych atrybutów cielesnych (budowa anatomiczna narządów płciowych) od zmienności innych (zmiany schematu ciała osób starszych, utrata włosów, osłabienie zmysłów) wymaga według Beisert (2004) od dziecka osiągnięcia etapu stałości płci.²² Ze względu na istnienie tabu seksualnego dzieci uciekają się do podglądania dorosłych, demonstrowania własnych narządów płciowych (ekshibicjonizm dziecięcy), ocierania się całym ciałem o dorosłych (frotteuryzm dziecięcy), kradzieży części bielizny, ubrania i pobudzania się za ich pomocą (fetyshyzm dziecięcy), przebierania się w ubrania osób przeciwnej płci (transwestytyzm dziecięcy).²³ Aby dzieci uzyskały informacje o tym, czemu służą różnice anatomiczne podglądają dorosłych, imitują podpatrzone zachowania wobec innych dorosłych i przede wszystkim zadają dorosłym pytania. Są to pytania o istotę i cel współżycia seksualnego. Ze sposobu reagowania rodziców na próby uzyskania informacji, dziecko dowiaduje się, jaką jego opiekunowie mają postawę wobec poruszanych tematów. Od tych informacji przekazywanych przez rodziców (wprost

²⁰ H. Bee: *Psychologia rozwoju człowieka*. Poznań 2004, s. 241-248, 363-378

²¹ M. Beisert, 2004, op. cit.

²² Ibidem

²³ Ibidem

lub niewerbalnie – poprzez zachowanie) zależy, jaka ukształtuje się postawa dziecka wobec seksualności i czy proces kształtowania tożsamości płciowej przebiegnie w sposób konstruktywny.

Jedną z podstawowych form ekspresji seksualnej pojawiających się u dzieci jest masturbacja dziecięca. Polega ona na stymulowaniu – dotykaniu, drażnieniu narządów płciowych – w celu uzyskania przyjemności.²⁴ Jest to odkrycie swojego ciała – źródła nowych doznań. Dotyk obszarów genitalnych (chłopcy dotykają członka, dziewczynki – lechtaczki) to jednocześnie dotyk obszarów dobrze unerwionych. Ich odpowiednie stymulowanie niesie ze sobą przyjemność, a więc dziecko przejawia naturalną tendencję do powtarzania takich zachowań. Według badań około 15% dziewcząt i 29% chłopców pamięta, że w dzieciństwie dotykało i manipulowało swoimi narządami płciowymi w celu uzyskania przyjemnych odczuć.²⁵ Należy zaznaczyć, że są to zachowania normalne na wczesnym etapie rozwoju seksualizmu dziecięcego.

Kolejną formą aktywności seksualnej w okresie dzieciństwa są zabawy erotyczne.²⁶ Beisert zalicza zabawy erotyczne do zachowań interakcyjnych gdyż wymagają nawiązania relacji z inną osobą. Beisert²⁷ wymienia kilka typów zabaw: zabawy naśladowujące aktywność seksualną innych ludzi (najczęstsze – mają na celu odtworzenie scen, które dziecko zaobserwowało, a które dotyczą czynności seksualnych dorosłych lub dzieci), zabawy odtwarzające sytuacje pozaseksualne (często nie nawiązują w żadnym stopniu do współżycia dorosłych, a jedynie naśladują tę ich aktywność, która wiąże się z dotykiem, intymnością, obnażaniem ciała) oraz zabawy odreagowujące (celem zabawy jest w tym wypadku radzenie sobie ze stresem związanym np. z operacją narządów płciowych, wykorzystaniem seksualnym, doświadczeniem długotrwałej hospitalizacji). Zabawy erotyczne dzieci to często „zabawy w próbowanie tożsamości”, co prowadzi do identyfikacji, a potem interioryzacji zachowań i wpływa w sposób bezpośredni na kształtowanie tożsamości płciowej.

Do form dziecięcego erotyzmu Obuchowska i Jaczewski (2002)²⁸ zaliczają również miłość dziecięcą obserwowaną niekiedy u dzieci w wieku przedszkolnym, która charakteryzuje się skupieniem silnych, pozytywnych uczuć na jednym wybranym dziecku oraz wyrażanie tych uczuć w sposób podobny do stanu zakochania. Dziecko chce przebywać z wybraną przez siebie osobą, obdarza ją prezentami, jest o nią zazdrosne.

Omówione powyżej formy aktywności seksualnej dzieci są podstawą rozwoju tożsamości płciowej dziecka, odbywają się one w konkretnej rzeczywistości psychospołecznej i określonych indywidualnych warunkach rozwojowych. Badając dokładnie konkretne zabawy dziecięce oraz inne formy aktywności seksualnej dzieci, które są świadectwem procesu nabywania tożsamości płciowej, można wnioskować o przebiegu tego procesu i możliwych sytuacjach kryzysowych (konfliktowych).

²⁴ M. Beisert: *Seks twojego dziecka*. Poznań 1991, 2004

²⁵ M. Beisert, 1991, s. 34

²⁶ M. Beisert, 1991; op. cit.; M. Beisert, 2004, op. cit.; I. Obuchowska, Jaczewski: *Rozwój erotyczny*. Warszawa 2002

²⁷ M. Beisert 2004, op. cit.

²⁸ I. Obuchowska i A. Jaczewski, op. cit.

Aktywność seksualna w okresie dorastania jako wskaźnik kształtowania się tożsamości płciowej

Dorastanie to okres między 12 a 18 rokiem życia charakteryzujący się poszukiwaniem własnej tożsamości i próbami określenia siebie. Wtedy, bowiem zaznacza się w rozwoju kryzys tożsamości.²⁹ Młodzi ludzie próbują ustalić w tym okresie właściwe relacje z otoczeniem – dotyczy to również relacji seksualnych. Podejmowana przez młodzież aktywność seksualna jest świadectwem rozwoju tożsamości płciowej. Dorastanie stanowi pomost między seksualnością dziecięcą a seksualnością człowieka dorosłego. Jego efektem ma być stworzenie przez młodego człowieka intymnego związku łączącego uczuciowość i seksualność. Nie jest to zadaniem łatwym szczególnie ze względu na wyraźną dezintegrację seksualną okresu dorastania, czyli rozdźwięk między uczuciowością podnieceniem i pożądaniem.³⁰

Obuchowska i Jaczewski wymieniają dwie zasadnicze, wstępne formy zachowań seksualnych: masturbację i petting. Beisert³¹ do form podejmowanej w tym okresie aktywności seksualnej zalicza: masturbację, petting i inicjację seksualną oraz zaznacza, że formy aktywności seksualnej rozwijają się od mniej do coraz bardziej dojrzałych. Masturbacja jest formą autostymulacji, zachowaniem, które ma na celu doprowadzenie (bez udziału partnera) do rozładowania napięcia seksualnego. Polega najczęściej na stymulacji narządów płciowych (członka u chłopców, łechtaczki u dziewcząt), rzadziej na drażnieniu innych okolic ciała (np. piersi), a jeszcze rzadziej ma charakter jedynie wyobraźniowy i przeprowadzana jest bez dotyku.³² Niekiedy młodzież do masturbowania się (podobnie jak ludzie dorośli) używa przeróżnych przedmiotów przygodnie znalezionych lub celowo do tego przygotowanych.³³ Masturbacja młodzieńcza ma najczęściej charakter rozwojowy i mija wraz z pojawianiem się innych, bardziej dojrzałych zachowań seksualnych.

Petting jest formą aktywności seksualnej występującej w parze. Jej celem jest taka wzajemna stymulacja partnerów, by doprowadzić się do orgazmu, wykluczając z zachowań stosunek seksualny. Niektórzy autorzy dzielą petting na dwie formy: pieszczoty genitalne (to wobec nich stosuje się nazwę petting) i pieszczoty mniej zaawansowane, obejmujące stymulację górnej części ciała, głównie piersi, określane jako necking.³⁴ Według Izdebskiego³⁵ (2000) petting jest formą aktywności seksualnej, będącą swoistym preludium do pełnego życia seksualnego. Na podstawie odpowiedzi respondentów autor ten stwierdził, że przed ukończeniem 18 roku życia petting podjęło 52,8 procent dziewcząt i 74,4 procent chłopców. Petting znacznie poszerza działania partnerów, które mają służyć w przyszłości przygotowaniu ich do stosunku płciowego.³⁶

²⁹ E.H. Erikson: *Dzieciństwo i społeczeństwo*. Poznań 1997

³⁰ O.F. Kernberg: *Związki miłosne*. Poznań 1998

³¹ M. Beisert, 1991, op. cit., M. Beisert: *Dorastanie seksualne – pomost ku dorosłości*. W: J. Miluska (red.): *Psychologia rozwiązywania problemów szkoły*. Poznań 2001; J. Miluska: *Role płciowe człowieka w cyklu życia. Przegląd koncepcji i badań*. W: *Psychologia wychowawcza*, XLII,5, s. 385-399

³² M. Beisert 2001, op. cit., 2004

³³ I. Obuchowska, A. Jaczewski, op. cit.

³⁴ M. Beisert, 1991, op. cit., M. Beisert, 2001, op. cit., 2004

³⁵ Z. Izdebski: *Wiedza, przekonania o HIV/AIDS w społeczeństwie polskim. Zachowania seksualne*. Warszawa 2000

³⁶ I. Obuchowska, A. Jaczewski, op. cit.

Według Izdebskiego (2000)³⁷ rozpoczęcie współżycia seksualnego, czyli inicjacja seksualna, to przełomowy moment w życiu każdego młodego człowieka. Świadczy on o rozbudowie kontaktów w parze. Z przeprowadzonych przez Izdebskiego w 1997 roku badań na temat zachowań seksualnych Polaków oraz ich wiedzy i postaw wobec HIV/AIDS, w których wzięła udział reprezentatywna próba udziałowa 3 209 Polaków w wieku od 15 do 59 lat. Średni wiek inicjacji seksualnej wyniósł 19,34 lat dla kobiet i 18, 43 lat dla mężczyzn.

Aktywność seksualna ludzi dorosłych jako wskaźnik tożsamości płciowej

W tej pracy okres dorobku rozumiany będzie jako okres od osiemnastego do sześćdziesiątego roku życia – odpowiada to dwóm pierwszym częściom dorobku według Bee (2004)³⁸ – wczesnemu i środkowemu okresowi dorobku. Jest, więc to długi przedział czasowy życia człowieka, w którym aktywność seksualna wyraża się w podejmowaniu wielu typów zachowań. Według Eriksona³⁹ już na początku tego okresu rozwija się prawdziwy, genitalizm, który ma charakter poszukujący – tożsamościowy, gdyż partnerzy seksualni dążą nie tylko do uzyskania satysfakcji seksualnej, lecz również do dostosowania się do siebie wzajemnie. Erikson uważa, że młody dorosły, który odnalazł własną tożsamość, pragnie złączyć ją z tożsamością innych – jest zdolny angażowania się w związki i dąży do intymności. W późniejszym okresie dorobku zwanym w literaturze okresem środka życia kreatywność dorosłych przejawia się przede wszystkim w powoływaniu i wychowywaniu następnego pokolenia. Aby dorosły mógł osiągnąć te cele podejmuje wiele typów zachowań – w tym zachowania seksualne.

Izdebski (2004)⁴⁰ dokonał charakterystyki życia seksualnego współczesnych Polaków. Autora tego interesowały m.in. takie zmienne jak częstość współżycia, liczba partnerów, ilość stosowanych technik, przeciętny czas trwania stosunku itp. Uzyskane wyniki zostaną przywołane w celu zobrazowania specyfiki aktywności seksualnej dorosłych. W 2001 roku ponad dwie trzecie badanych (70%) miało stosunek seksualny w ciągu ostatniego roku, co najmniej raz w miesiącu. Kilkakrotnie w ciągu ostatniego roku współżyło 11% badanych, a 19% w ogóle w tym czasie nie odbywało stosunków seksualnych. Większość badanych (65,5%) pytana o częstotliwość współżycia deklaruje odbycie stosunku ze stałym partnerem w ciągu ostatnich siedmiu dni, zaś niemal wszyscy w ciągu ostatniego miesiąca. Częstość współżycia osiąga maksimum w grupie wiekowej 25-29 lat, i ze wzrostem wieku stopniowo maleje. Średnia długość stosunku seksualnego wśród badanych, którzy mają za sobą inicjację seksualną, wynosi 18 minut i 43 sekundy (osoby do 49 roku życia). Średnia liczba partnerów seksualnych w Polsce według Izdebskiego wynosi 4,5 dla populacji do 49. roku życia.

Skowroński⁴¹ badał preferencje seksualne młodych dorosłych w wieku od 22 – 28 lat. Grupa badawcza składała się z 352 osób w tym 174 kobiet i 178 mężczyzn. Na pytanie o płeć preferowanego partnera seksualnego 30,7 % badanych wykaza-

³⁷ Z. Izdebski, op. cit.

³⁸ H. Bee, op. cit., s. 241-248, 363-378

³⁹ E.H. Erikson, op. cit.

⁴⁰ Z. Izdebski, A. Ostrowska: *Seks po polsku. Zachowania seksualne jako element stylu życia Polaków*. Warszawa 2004

⁴¹ D. Skowroński, op. cit.

to wyłącznie preferencje heteroseksualne, 58,7% osób charakteryzuje się preferencjami biseksualnymi z dominującym pierwiastkiem heteroseksualnym, 2,8% osób przejawia preferencje biseksualne, bez dominacji zarówno pierwiastka heteroseksualnego, jak i homoseksualnego, a 7,7% badanych jest osobami o preferencjach biseksualnych z dominacją pierwiastka homoseksualnego. O 2,0% badanych można według tego autora powiedzieć, że charakteryzują się zdecydowaną przewagą preferowanego elementu homoseksualnego, jednak w badanej próbie nie ujawniły się osoby o wyłącznie preferencjach homoseksualnych.

Aktywność seksualna ludzi starych jako wskaźnik osiągniętej tożsamości płciowej

Starość to wiek od 60 roku życia do śmierci. Według Miluskiej⁴² tożsamość seksualna kobiet i mężczyzn w okresie starości jest ukształtowana, dlatego też dominuje w tej grupie tożsamość osiągnięta. Erikson to stadium procesu rozwoju nazywa integralność, gdyż jednostka zbiera tu owoce wcześniejszych stadiów i postrzega swoje życie w ramach ogólniejszego porządku. Aktywność seksualna podejmowana przez osoby starsze nie ma, więc na celu kształtowania się nowych aspektów tożsamości płciowej a jest jedynie jej manifestacją. Należy jednak zaznaczyć, że w XX wieku dokonała się rewolucja obyczajowa i zmiana jakości życia. Aseksualny wiek starszy przeobraził się w okres aktywny seksualnie, okres trwania relacji partnerskich. Wydłużanie średniego czasu trwania życia oraz zmiana postaw wobec seksualności i obyczajowości erotycznej wiążą się ze wzrostem populacji aktywnej seksualnie.

Obserwacje seksuologów oraz wyniki badań wskazują, że aktywne współżycie seksualne możliwe jest do późnej starości. Wielu starszych ludzi nawet w bardzo podeszłym wieku jest nadal aktywnych seksualnie, chociaż wraz z czasem ich aktywność maleje.

Podsumowanie

Tożsamość płciowa kształtuje się przez całe życie człowieka. Dynamika tego procesu jest jednak odmienna w dzieciństwie, dojrzewaniu, dorosłości i starości. W niniejszej pracy tożsamość płciowa rozumiana jest jako wywierająca decydujący wpływ na całe życie człowieka, czego dowodem jest min. funkcjonowanie psychoseksualne w pełnym cyklu rozwojowym – w różnych wzorach i odmiennych formach realizacji. Siła oddziaływania tożsamości płciowej na życie każdej jednostki wynika prawdopodobnie z faktu, że płeć jest najczęściej wykorzystywaną podstawą klasyfikowania ludzi, i co więcej, w większości przypadków jej biologiczna manifestacja nie ulega zmianie.

⁴² J. Miluska, 1996, op. cit.